

NUKLYDĘ NET UŽ MOGILIOVO

GRAŽINA KADŽYTE

Nors 1863 m. sukilimas smarkiai išretino lietuvių ūkininkų sodybas, daugelį tremčiai nubloškus net už Volgos, tačiau išlikusieji Lietuvoj tos žemės irgi negavo. Į ištuštėjusius ūkius buvo keliami rusų kolonistai, o lietuviams siūlyta arba pereiti į pravoslavų tikėjimą, arba ieškoti žemės savo gausioms šeimynoms kituose imperijos pakraščiuose. Taip pagal žemės banko skelbimus Sibire įsikūrė Šeduvos ir Baisogalos kaimai... Taip Rytų Baltarusijoje Mogiliovo, Vitebsko gubernijose, kadaise priklausiusiose Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei, vėl XIX a. pabaigoje prašneka lietuviškai. Pagal senųjų pasakojimus, taip pat pagal dokumentus, kuriais naudodamasis V. Skardžius 1929 m. Minske išleido knygėlę „Litoucy na Belarusi“, 1885 m. apie 40 šeimų iš Ukmergės ir Zarasų apskričių derėjo Malkovką — Termano dvarą, tačiau, savininkui nesilaikant sutarties sąlygų, teko bylinėtis. Kartu pirkėjų įgaliotiniai apžvalgę suderėjo ir nupirko apie 20 km nuo Mogiliovo esantį Batiščevo žmonos Sofijos krautinį dvarą Sofeiską, kuris tapo lietuviškais Sapeikiais. Po metų ir Malkovką, lietuviškai tariamą Malkavą, vis dėlto irgi nupirko lietuviai. Šįkart tai buvo ūkininkai iš Švenčionių apskrities, daugiausia nuo Linkmenų. Sakoma, kad jų apsisprendimui įtakos turėjęs ir tas faktas, jog visai netolimoje Riasnoje esančioje katalikų bažnyčioje tuomet kunigavęs lietuvis kunigas Liatukas.

Taip anuose kraštuose tarytum mažos lietuviškos salelės atsirado uždaros žemdirbių bendruomenės. Savų kaimų — Sapeikių, Malkavos, Karaliovkos — ribose gyveno tik lietuviai, tuokdavosi tarpusavy tik lietuviškų šeimų jaunimas. Netgi prasidėjus kolektyvizacijai, ilgą laiką čia buvo lietuvių kolūkiai, „nacionalni selsavietai“, veikė lietuviška septynmetė mokykla; jos mokiniai toliau tęsdavo mokslus Dimanove (Vitebsko sr.), vienintelėje tuometinėje Sovietų Sąjungoje buvusioje lietuviškoje vidurinėje mokykloje. Deja, tolesnių perspektyvų lietuvių kalba neturėjo, nes tenyškščiai lietuviai buvo visiškai atskirti nuo Lietuvos. Taigi jaunimas dar gerokai prieš Antrąjį pasaulinį karą kalbėjo taip pat rusiškai, kaip ir lietuviškai, rusiškai mokėjo ir vyrai, tarnavę armijoje, dalyvavę Rusų-japonų ir Pirmajame pasauliniame kare. Moterys, kaip pasakojama, iki 1930 m. visai nekalbėjusios rusiškai. Jos daugiausia ir išlaidė iš Lietuvos išsivežtas dainas ir pasakas, kartu su savanoriais tremtiniais nuklydusias net už Mogiliovo.

Gaila, kad nedaug kas liko užrašyta iš tų vietų. Nebūtin nebesugrįžtamai išėjo daug puikių dainininkų ir pasakorių... Ir patys kaimai

tolydžio retėja, miršta... Sofeiske bėra kokios šešios lietuviškos sodybos, Malkavoj 22 žmonės dar kalba lietuviškai. Viena viltis, kad tuose kraštuose gimę lietuviai, kurių tėvai arba jie patys karo ir pokario metais grįžo Lietuvon, dabar besiburia į „Beržyno“ klubą, pasistengs savo atmintyje atgaivinti, kas iš tėvų ir senelių girdėta. Tam paruoštas ir nedidelis klausimynas. Trumpoje trijų dienų kelionėje (iš jų dvi dienos praleistos autobuse) maža ką tegalima buvo užrašyti. Todėl esu dėkinga Vilniaus universiteto doc. Marijai Kindurytei-Sivickienei už leidimą pasinaudoti jos disertacijos „Lietuvių tarmė baltarusiškoje aplinkoje“ tekstais, tarp kurių nemaža pasakų, patarlių, mįslių, keletas dainų.

Pasakų siužetai, pagal turimą medžiagą, gan populiarūs. Net po kelis kartus pasikartoja pasakos apie gaidžiuką ir vištytę,ėjusį skandintis kiškį, tyčia ir netyčia laumėms paliktus vaikus. Ilgas ir gana vaizdingas stebuklines pasakas 1956 m. yra pasekusios Elžbieta Vižinienė (apie mergaitę meškos trobelėje) ir Kazimiera Pelakauskienė (apie našlaitę Elenutę, kuriai padėjo karvutė (Sigutės motyvas), ir apie du nepaprastus sūnus, kuriems kaktoj saulė, pakaušy mėnuo, ant bevardžio piršto Aušrinė žvaigždė). Minimų pasakotojų tekstai gana išsamūs, nors kartais pritrūkstantys rišlumo. Tuo tarpu kiti pasakotojai jau gana smarkiai trumpina tekstus, supainioja kelių pasakų siužetus arba pateikia tik nuotrupas. Taip be tikros pabaigos lieka pasaka apie ištekėjusiąją už žalčio, labai fragmentiškos pasakos apie mergaitę pas plėšikus, nuo slibino išgelbėtą karalaitę, pupą, augusią į dangų...

Gyvybingesni likę smulkieji tautosakos žanrai. Tiesa, dabar jau pamirštos ir mįslės, tačiau tebėra vartojamos patarlės, iš kurių dažniausios: „Ne tėvo arklys, ne sūnus važiuoja“, „Ne rozu varnas varnui akies nekirto, ne kita roz kirs“, „Unkstyvoja varna duntis krapšta, o vėlyvoja — žabalį“, „Runka runkų prausia“, „Kad duoda, tai jįmk, kad muša, tai bėk“. Ypač gyvybingi keiksmi, kurių čia turima gana vaizdingų: „Tegu jį notra“, „Suk jį kvaraba“, „A kat tavi nogla“, „A kat tavi kadu kas“, „A kat tu suruktum“, ir netgi mažyliai iš Minsko, Mogiliovo ir kitų miestų, vasarojantys pas senelius, nemokantys lietuviškai, smagiai ištaria: „A kat tavi skradžiai!“.

Atskiros dėmesio verti palyginimai, išsaugantys istorinius vietovardžius ir pavardes. Žmonių dar menamas iš Lietuvos atsivežtas „Kai duosiu, tai net Linkmenuos atsikliūsta“, tačiau vartojamos daugiau vietos realijos: „Ruošies, kaip Magilivan“, „Pasrėdė, kaip Leleivyčia“, „Aina, kaip Liuoksa“, „Skūpumas, kaip Žiezdria“...

Dainų dabar mažai bedainuojama, nes „nėr gyvenimo tokio, kad dainuotum“, kaip sakė ne vienas tų kaimų senolis, mat jiems telikę

lietuviškai nugalėti savuosius į kapelius... Tačiau gera nuotaika pažadina ir dainų atmintį. Antai Sofeiske, kur tik trumpai tebuvom stabtelėję, pavyko įrašyti ketvertą dainų, kurias vedė čia gyvenantys Albertas ir Jadvyga Gaiveniai, Veronika Lapėnienė, Bronė Petravičiūtė.

Malkavos beržyne vykusioje gegužinėje taip pat buvo dainuota ir lietuviškai, ir baltarusiškai. Daugiausia išlikę jaunimo meilės dainų. Visiems žinoma „Saulutė raudona, vakaras netoli“, „Oi, sopa mano širdelė“ ir kt. Pasitaiko po vieną kitą vestuvinę, rekrutų, našlaičių dainą.

RYTĄ GAIDŽIAI NEGIEDOJO

Rytą gaidžiai negiedoja,
Kai tėvelis kėla.
Svirna duris pasvyrėja –
Dukrelas nebėra.

Privažiauta sraujon upen –
Žirgeliai girdyta.
Nuvažiuota un laukelia –
Ugnelė kūrinta.

– Kelkis, mielas sūnaitėli,
Pabalnok žirgelį,
Pabalnoki šešius žirgus –
Visus šešius širmus.

Aplink ugnį ugnytėlį
Jaunimėlia šokta,
Suklupdyta du jaunėliai
Un planų drabelių.

Kai važiuota par kiemelį,
Varteliai kilota,
Kai važiuota par pievelį,
Raselė nukrėsta.

Sumainyta auksa žiedai
Un visa viekelia
Ir surišta baltas runkas
Baltu kasnykėliu.

P. Kazimiera Kindurytė-Pelakauskienė, 66 m., gimė ir gyvena Malkovkoje. U. M. Kindurytė 1956 m.

ĖJA MOTULA AUKŠTAN KALNELIN

♩ = 144

1. Ė - ja mo - tu - la aukš - tan kal - ne - lin pri -

si - bu - din - ti sa va duk - ra(las). ① ② ③ ④

2.-Kel - kis, duk - ra - la, kel kis, jau - no - ja: vi - ⑤ ⑥

sur pra - žy - da pui kūs kviet - ke - liai, vi - # - ke(liai). ① 3 ② 4 ③ 3, 5, 6 4 ④ 2, 3 ⑤ 2f, 3 ⑥ 2f, 3f, 5f

Ėja motula aukštan kalnelin
Prisibudinti sava dukralas. (2 k.)

– Kelkis – dukrala, kelkis, jaunoja:
Visur pražyda puikūs kvietkeliai. (2 k.)

– Neraikia man jau puikių kvietkelių –
Saldus miegelis aukštam kalnaly. (2 k.)

– Kelkis, dukrala, kelkis, jaunoja:
Jau aš sukrovjau aukštus kraitelius. (2 k.)

– Neraikia man tų aukštų kraitelių –
Turiu namelį šešių lintelių. (2 k.)

Įn mana kakla šilkų kasnykas,
A in galvelas rūtų vainikas. (2 k.)

P. Bronė Petravičiūtė, g. 1922 m., Veronika Lapėnienė, g. 1933 m., Jadvyga Gaivenienė, g. 1924 m., Albertas Gaivenis, g. 1928 m., visi gimė ir gyvena Sofeiske. U. G. Kadžytė 1993 m. Ml. šr. A. Žičkienė.

STRAYED OFF EVEN BEYOND MOGILIOV

GRAŽINA KADŽYTĖ

Summary

The article converses about the Lithuanian villages in the Mogiliov province in Byelorussia, established in the years of 1885–87, when Lithuanian farmers, unable to buy land in their native places, searched out for it somewhere else. They moved off in crowds mostly from the Švenčionys, Ukmergė, Zarasai districts. A part of heritage, i. e. customs, folktales, songs, has been taken with and still preserved. Pieces of oral folklore happen to be the most vital. Examples recorded by M. Kindurytė-Sivickienė in 1956 and G. Kadžytė in 1993 are also presented in the article.